

קהלת פרק י'

- (א) זָבוּבֵי מוֹת וְיָבֵישׁ יָבִיעַ שְׁמֹן רוֹקֵחַ יִקַּר מִחֲכָמָה מִכְבוֹד סְכָלוֹת מַעֲט:
- (ב) לֵב חָכֵם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לְשִׁמְאֵלוֹ:
- (ג) וְגַם־בְּדֶרֶךְ כְּשֹׁסֶלֶל הַלֶּהֱ לִבּוֹ חֶסֶד וְאָמַר לְכָל סֶלֶל הוּא:
- (ד) אִם־רוּחַ הַמוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מִקוֹמֶךָ אַל־תִּנַּח כִּי מִרְפָּא יָנִים חֲטָאִים גְּדוֹלִים:
- (ה) יֵשׁ רָעָה רְאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׂגָה שׂוֹצֵא מִלִּפְנֵי הַשְּׁלִיט:
- (ו) נִתַּן הַסֶּקֶל בְּמִרוֹמַיִם רַבִּים וְעֹשִׂירִים בַּשָּׁפֶל יֵשְׁבוּ:
- (ז) רְאִיתִי עֲבָדִים עַל־סוֹסוֹיִם וְשָׂרִים הַלְכִים כַּעֲבָדִים עַל־הָאָרֶץ:
- (ח) חֶפֶר גּוֹמֵץ בּוֹ יְפוֹל וּפְרָץ גָּדַר יִשְׁכְּנוּ נַחֲשׁ:
- (ט) מִסִּיעַ אַבְנִים יַעֲצֹב בֵּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסְכֵּן בָּם:
- (י) אִם־קָהָה הַבְּרָזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים קַלְקֵל וְחַיִּלִּים יִגְבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְּשִׁיר חֲכָמָה:
- (יא) אִם־יִשָּׁר הַנְּחֹשׁ בְּלוֹא־לַחֹשׁ וְאִין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן:
- (יב) דְּבָרֵי פִי־חֲכָם חֵן וְשִׁפְתוֹת כְּסִיל תִּבְלַעְנוּ:
- (יג) תַּחֲלֹת דְּבָרֵי־פִיהוּ סְכָלוֹת וְאַחֲרֵית פִּיהוּ הוֹלְלוֹת רָעָה:
- (יד) וְהַסֶּקֶל יִרְבֶּה דְּבָרִים לֹא־יַדַּע הָאָדָם מִה־שִׁיְהִיָּה וְאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יִגִּיד לוֹ:
- (טו) עֲמַל הַכְּסִילִים תִּגְעַנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יַדַּע לְלַכֵּת אֶל־עֵיר:
- (טז) אֵי־לָךְ אָרֶץ שִׁמְלַכְךָ גַּעַר וְשָׂרִיךְ בְּבִקְרָא יֹאכְלוּ:
- (יז) אֲשֶׁרִיךְ אָרֶץ שִׁמְלַכְךָ בְּנ־חֹרִגִים וְשָׂרִיךְ בַּעֲת יֹאכְלוּ בְּגִבּוֹרָה וְלֹא בַשְּׂתִי:
- (יח) בַּעֲצֻלְתֵּיךָ יִמָּר הַמְּקַרָּה וּבַשְּׁפִלוֹת יָדֶיךָ יִדְלַף הַבַּיִת:
- (יט) לְשִׁחוּק עֹשִׂים לָחֶם וְיִין יִשְׁמַח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֶּלֶל:
- (כ) גַּם בַּמַּדְעָר מֶלֶךְ אֶל־תִּקְלַל וּבַחֲדָרֵי מִשְׁכָּבְךָ אֶל־תִּקְלַל עֹשִׂיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכּוֹנֵפִים כְּנָפִים יִגִּיד דְּבָר:

קהלת פרק י"א

- (א) שְׁלַח לַחֲמֶךָ עַל־פְּנֵי הַמַּיִם כִּי־בָרַב הַמַּיִם תִּמְצָאֻנּוּ:
- (ב) תֵּן־חֶלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוֹנֶה כִּי לֹא תִדַּע מִה־יִהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ:
- (ג) אִם־יִמְלֹאוּ הָעֵבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ יִרְיָקוּ וְאִם־יְפוֹל עַץ בְּדָרוֹם וְאִם בַּצִּפּוֹן מִקוֹם שִׁיְפוֹל הָעֵץ שָׁם יִהְיֶה:
- (ד) שִׁמְרֵ רֹחַ לֹא יִזְרַע וְרָעָה בְּעֵבִים לֹא יִקְצוֹר:
- (ה) כְּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מִה־דֶרֶךְ הַרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבִטּוֹן הַמְּלֵאָה כֹּכָה לֹא תִדַּע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֶּלֶל:
- (ו) בְּבִקְרָא זָרַע אֶת־זֶרְעֶךָ וְלַעֲרַב אַל־תִּנַּח יָדְךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אִי זֶה יִכְשַׁל הַזֶּה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים:
- (ז) וּמִתּוֹק הָאֹרֶז וְטוֹב לַעֲנִיָּים לְרָאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ:
- (ח) כִּי אִם־שָׁנִים הַרְבֵּה יַחֲיֶה הָאָדָם בְּכֹלָם יִשְׁמַח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי־הַרְבֵּה יִהְיֶה כָּל־שָׂבָא הַכֶּלֶל:
- (ט) שִׁמַּח בַּחֹרֶב בְּיִלְדוּתֶיךָ וְיִטִּיבֶךָ לְבָבְךָ בְּיָמֶיךָ בַּחֹרוֹתֶיךָ וְהִלַּךְ בְּדַרְכֵיךָ לְבָבְךָ וּבְמִרְאֵי עֵינֶיךָ יוֹדֵעַ כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יִבְיָאֵךְ הָאֱלֹקִים בַּמִּשְׁפָּט:
- (י) וְהִסֵּר לְעַס מִלְּבָבְךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרְךָ כִּי־הִילָדוֹת וְהַשְּׁחָרוֹת הַכֶּלֶל:

קהלת פרק י"ב

- (א) וְזָכַר אֶת־בּוֹרְאֵיךָ בְּיָמֶיךָ בַּחֹרוֹתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יָמֵי הַרְעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אִין־לִי בֵהֶם חֶפֶץ:
- (ב) עַד אֲשֶׁר לֹא־תַחֲשֶׁךְ הַשָּׁמֶשׁ וְהָאֹרֶז וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הָעֵבִים אַחַר הַגֶּשֶׁם:
- (ג) בַּיּוֹם שִׁיְלַעוּ שִׁמְרֵי הַבַּיִת וְהִתְעוּתוֹ אֲנָשֵׁי הַחַיִל וּבִטְלוּ הַטְּחֻמוֹת כִּי מַעֲטוּ וְחִשְׁכוּ הָרָאוֹת בְּאֶרְצוֹת:
- (ד) וְיִסְגְּרוּ דְלַתֵּיךָ בַּשּׁוּק בַּשָּׁפֶל קוֹל הַטְּחֻנָּה וְיִקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשְׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר:
- (ה) גַּם מִגְבֵּה יִרְאוּ וְחִתְחִתִּים בְּדֶרֶךְ וְיִנְאֵץ הַשְּׂקֵד וְיִסְתַּבֵּל הַחֲגָב וְתִפְרַר הָאֲבִיוֹנָה כִּי־הִלַּךְ הָאָדָם אֶל־בַּיִת עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַּשּׁוּק הַסְּפָדִים:
- (ו) עַד אֲשֶׁר לֹא־יִרְתַּק חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתִכְרַץ גִּלְתֵּךְ הַזָּהָב וְתִשְׁכַּר כָּל־עַל־הַמְּבוּעַ וְנִרְץ הַגִּלְגָּל אֶל־הַבּוֹר:

- (ז) וַיֵּשֶׁב הַעֲפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נִתְּנָה:
 (ח) הַבֵּל הַבָּלִים אָמַר הַקֹּהֶלֶת הַפֶּל הַבֵּל:
 (ט) וַיִּתֵּר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חֲכָם עוֹד לַמִּדְבָּר לְעַתְּ אֶת־הַעָם וְאֵזְרוּ וְחִלְקוּ תַקְוָן מִשְׁלֵי הַרְבֵּה:
 (י) בִּקְשׁ קֹהֶלֶת לְמִצָּא דְבָרֵי־חֶפֶץ וְכִתּוּב וְאֵשֶׁר דְּבָרֵי אֶמֶת:
 √ (יא) דְּבָרֵי חֲכָמִים כְּדַרְבָּנוֹת וְכַמְשֻׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלֵי אֶסְפוֹת נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד:
 (יב) וַיִּתֵּר מִהֶמָּה בְּנֵי הַזֶּהָר עֲשׂוֹת סִפְרִים הַרְבֵּה אֵין לָךְ וְלִהְיֵה הַרְבֵּה יִגְעַת בְּשָׂר:
 √ (יג) סוֹף דְּבָר הַפֶּל נִשְׁמַע אֶת־הָאֱלֹקִים יִרְאֵ וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם:
 (יד) כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹקִים יִבֵּא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל־נַעֲלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע:

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) קהלת פרק י סימן יט

(יט) לשחוק עושים לחם. פשוטו של פסוק מי שיש לו שדה זורעו ועושה לחם לאכול הרי הוא שוחק כי לא ימות ברעב: ויין ישמח חיים. ומי שיש לו כרם ובוצר אותו ועושה יין גם זה שמח בחלקו, כענין שנאמר (תהלים קד, טו) ויין ישמח לבב אנוש:

והכסף יענה את הכל. מי שיש לו ממון יענה את הכל, יסדיר לו הכל בביתו בלא טורח, קונה לו לחם ויין וכל צרכי ביתו מקטן ועד גדול, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי י"י יחיה האדם (דברים ח, ג). יענה כמו כל פעל י"י למענהו (משלי טז, ד), לסדורו:
 ס"א לשחוק עושים לחם. אלו שלומדים ואינם סוברים: ויין ישמח חיים. אלו סוברים, שהם שמחים מיינה של תורה: והכסף. ואם הוא חכם וגם עשיר יענה את הכל, כענין שנאמר (בראשית ל, לג) וענתה בי צדקתי, ואם לא עשה צדקה, לענות בו סרה (דברים יט, טז).
 רש"י

(יט) לשחוק עושים לחם - לחדוות מזמוטי חתנים ומלכים עושים סעודה וסתם סעוד' גדולה קרויה לחם כמו דאת אמר (דניאל ה) בלשצר מלכא עבד לחם רב:
 ויין - משקין בסעודה אשר ישמח החיים:

והכסף יענה את הכל - אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכה כדי שיהא לו מה להוציא:
 אבן עזרא

(יט) לשחוק - והלא יראו כי כל שמחה שבעולם ושחוק עיקרם בלחם שעושים העושים ויין המשמח חיי אדם ויתכן היות חיים תואר השם כי היין ישמח החיים שעל פני האדמה:

והכסף יענה את הכל - וענין יענה ימצא ויתכן שהוא מן עת כמו שפירשתי והענין שימצאנו בעת שירצה הרוצה:
 תורה תמימה

(יט) לשחוק עושים וגו' - לשחוק עושים לחם - לשחוק של עבודת כוכבים עושים לחם, ויין ישמח חיים - זו התורה, שנאמר (תהלים י"ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב^ט) [שם]:

והכסף יענה וגו' - רבי לוי אומר, הכסף פעמים נענה ופעמים מענה, פעמים נענה כשעושים בו צדקה, פעמים מענה כשאין עושים בו צדקה הוא מקטרגו^ט) [מ"ר]:

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) קהלת פרק יא סימן א

(א) שלח לחמך על פני המים. פשוטו של פסוק להיות זורע במקום שיש שם לחלוחית מים שהזרע מתברך: כי ברוב הימים. בימי קציר: תמצאנו. ופירוש על בעלי צדקה. אמר רב פפי אם בקשת לעשות צדקה עשה עם עמילי תורה, שהם עמלים שנמשלה למים: כי ברוב הימים. אם תפול לצרה תמצאנו יתנצל מתוך צרה. ר' אלעזר בשם ר' סימא פתר קרא באברהם אבינו שנאמר (בראשית יח, ב) וירא והנה שלשה אנשים וגו', וכתוב (שם ד) יוקח נא מעט מים וכו'. וכנגדן פרע המקום לבניו, במדבר, לחם מן השמים (שמות טז, ד). בארץ, ארץ חיטה ושעורה (דברים ח, ח). לעתיד, יהי פיסת בר בארץ (תהלים עב, טז). מכאן ואילך הבן מדעתך כי ברוב הימים תמצאנו, וכן הוא אומר (משלי כח, כז) נותן לרש אין מחסור. ואומר (תהלים קיב ט) קרנו תרום בכבוד.
 רש"י

(א) שלח לחמך על פני המים - עשה טובה וחסד לאדם שיאמר לך לברך עליו אל תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים:

כי ברוב הימים תמצאנו - עוד ימים באים ותקבל תשלומך ראה מה נאמר ביתרו (שמות ב) קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה הי' סופו נעש' חתנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה זכנו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית:

אבן עזרא

(א) שלח - יזהיר מי שיש לו שיהיה נדיב ותהינה ידיו פתוחות למי שיכיר ולמי שאינו מכיר ויש אומרים כי אלו המים הם מימי בריכה ויש שם דגים ואין לנו צורך לפירוש הזה:

תורה תמימה

(א) שלח לחמך וגו' - אמר רב ביבי, אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם **עמלים בתורה**, שאין מים האמורים כאן אלא דברי תורה, שנאמר (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא לכו למים*) [שם]:

שלח לחמך וגו' - רבי אלעזר ב"ר סמאי פתר קרא **באברהם אבינו**, אמר ליה הקדוש ברוך הוא אתה אמרת ואקחה **פת לחם** - חייך שאני פורע בזה לבניך במדבר ובישוב ולעתיד לבא, במדבר - דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, בישוב - דכתיב ארץ חטה ושעורה), לעתיד לבא - דכתיב (תהלים ע"ב) יהי פסת בר בארץ, וכן מה שאמרת **ורחצו רגליכם**, אני פורע לבניך במדבר - דכתיב (יחזקאל ט"ז) וארחצך במים, ובישוב שנאמר (ישעיה א') (רחצו הזכוד), ולעתיד לבא דכתיב (שם ד') אם רחץ ה' את צואת בנות ציון, וכן מה שאמרת **יוקח נא מעט מים**, אני פורע לבניך במדבר - שנאמר (פ' חקת) עלי בארה), בישוב שנאמר ארץ נחלי מים, ולעתיד לבא דכתיב (יואל ד') והיה ביום ההוא יטיפו ההרים עסיס וגו' וכל אפיקי יהודה ילכו מים. וכן מה שאמרת **והשענו תחת העץ**, אני פורע לבניך במדבר שנאמר (תהלים ק"ה) פרש ענן למסרו), בישוב שנאמר בסכות תשבזו), ולעתיד לבא - דכתיב (ישעיה ד') וסוכה תהיה לצל יומם וגו'*) [מ"ר]:

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) קהלת פרק יא סימן ו

(ו) בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך. התהלך בתומיך וצא לזריעה וצא לקצירה:

כי אינך יודע אי זה יכשר. ויצליח הזה או זה, ואם של בוקר ואם של ערב:

ואם שניהם כאחד טובים. ויצלחו שניהם, הרי לך טוב ממה שהיית מתעצל. ופירושו שאם טרחת ויגעת בבחורתך במצות ולערב גם בזקנותך אל תנח ידך. ר' אליעזר אומר אם זרעת בבכיר זרע גם באפיל, שאין אתה יודע אי זה [זרע] מתקיים בידך. ר' יהושע אומר אם בא עני בבוקר תן לו צדקה ואל תחזירהו ריקם, ואם בא עוד לערב תן לו. ר' ישמעאל אומר אם למד אדם תורה בילדותו יחזור וילמוד בזקנותו. רש"י

(ו) בבקר זרע את זרעך וגומר - אם למדת תורה בילדותך למד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותך יהיו לך תלמידים בזקנותך, נשאת אשה בת בנים בילדותך שא אשה בת בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותך עשה צדקה בזקנותך:

כי אינך יודע אי זה יכשר - אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך, מצינו ברבי עקיבא שהיו לו עשרים וארבעה אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרת וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ולענין הבנים מצינו באבצן שלשים בנות שלח חוצה ושלשים הביא לבניו וכולם מתו בחייו, ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו:

אבן עזרא

(ו) בבקר - עניינו תמיד על שני הפירושים, ותי"ו תנח לשון נקבה בעבור היד והענין אל תניח ידך מן הזרע כי מצאנו מלת הניח יוצאת לשני פעלים:

תורה תמימה

(ו) בבקר זרע וגו' - תניא ר' יהושע אומר, **נשא אדם אשה** בילדותו ישא אשה בזקנותו, **היו לו בנים** בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה, אם שניהם כאחד טוביםכד) [יבמות ס"ב ב']:

בבקר זרע וגו' - רבי עקיבא אומר, היו לו לאדם **תלמידים בילדותו** יהיו לו תלמידים בזקנותו שנאמר בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידךה) [שם שם]:

בבקר זרע וגו' - רבי אליעזר אומר, **זרעת בבכיר** - זרע באפיל, כי אינך יודע איזה יכשר, הזה או זה, שאין אתה יודע איזה מתקיים לך אם הבכיר או האפילכו) [מ"ר]:

בבקר זרע וגו' - רבי ישמעאל אומר, **אם למדת תורה** בנערותך למוד בזקנותך, כי אינך יודע איזה יכשר, שאין אתה יודע איזה תורה מתקיימת אם של נערותך אם של זקנותך ואם שניהם כאחד טוביםכז) [שם]:

בבקר זרע וגו' - רבי יהושע אומר, אם בא עני אצלך בשחרית - תן לו, בערבית - תן לו, שאי אתה יודע איזה מהן הקדוש ברוך הוא כותב עליך, הזה או זה, ואם שניהם כאחד הטוביםכח) [שם]:

מדרש זוטא - קהלת (בובר) פרשה יב סימן א
[א] וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד (שלא) [אשר לא] יבואו ימי הרעה. אלו ימי הזקנה. והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ. אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה.

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב)
(א) וזכור את בוראך. זכור מי שבראך במעי אמך: בימי בחורותיך. בזמן שהכח בך, וכן הוא אומר (תהלים קיב, א) אשרי איש ירא יי, אשרי מי שמתגבר לכבוש ביצרו כשהוא איש: עד שלא יבואו ימי הרעה. אלו ימי הזקנה, שהזקן כבדין עליו הימים והכל דומים לו רעים: והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ. אלו ימי הייסורין [שהאדם] קץ בחייו מפני החלאים.
רש"י

(א) וזכור את בוראך - תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכולי, וממקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו, וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה, וזכור בארך באר שנבעת ממקירה היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן:
ימי הרעה - ימי הזקנה והחלשות:

אבן עזרא
(א) וזכור - מצאנו נעורים עלומים זקונים כלם לשון זכרים רק בחורותיך יצא מן הדרך, ויש אומרים מהם שת' לשונות ויפרש משרת משה מבחוריו כמו מבחורותיו כי כל בחורים ארם יסמכו לא ישתנו:
ימי הרעה - הם ימי הזקנה לזקן וימי החולי לכל הוא החולי שימות בו:
תורה תמימה

(א) וזכור את בוראך - תמן תנינן, עקביא בן מהללאל אומר, הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה, מאין באת - מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך - למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון - לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. אמר ר' לוי. ושלשתן דרש עקביא מתוך תיבה אחת, וזכור את בוראך, בארך, בורך, בוראך - בארך - ממקום שבאת, בורך - למקום שאתה הולך, בוראך - לפני מי שאתה עתיד ליתן דין וחשבון) [ירושלמי סוטה פ"ב ה"ב]:

וזכר את בוראך וגו' - וזכור את בוראך בימי בחורותיך - **עד דחילך עלך**, עד אשר לא יבא ימי הרעה - אלו ימי היסורין, והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ - אלו ימי הזקנה) [מ"ר]:
וזכר את בוראך וגו' - ר' יהושע בן לוי פתר קראי **במקדש**, וזכור את בוראך בימי בחורותיך, אמר להם הנביא לישראל, זכרו את בוראכם עד שבחוריהם קיימינג), עד שברית כהונה קיימת, כמש"נ (ש"א ב') ובחור אותו מכל שבטי ישראל, עד שברית לוויה קיימת כמש"נ (פ' שופטים) כי בו בחר ה' אלקיך מכל שבטיה), עד שברית ירושלים קיימת כמש"נ (מ"א י"א) העיר אשר בחרתי בה, עד שמלכות בית דוד קיימת, כמש"נ (תהלים ע"ח) ויבחר בדוד עבדו, עד שביהמ"ק קיים, כמש"נ (דה"ב ז') ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה, עד שאתם קיימין שנאמר (פ' ואתחנן) בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגולה) [מ"ר]:

עד אשר וגו' - עד אשר לא יבאו ימי הרעה - אלו **ימי הזקנה**, והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ - אלו **ימות המשיח** שאין בהם לא זכות ולא חובה) [שבת קנ"א ב']:
עד אשר וגו' - ר' יהושע בן לוי פתר קראי במקדש, וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה - אלו **ימי הגלות**, כמש"נ (עמוס ו') המנדים ליום רעח) והגיעו שנים וגו', שנים שזכות האבות בטלה) [מ"ר]:

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) קהלת פרק יב סימן יא
(יא) דברי חכמים כדרבונות. כשם שהדרבן מיישר את הפרה לתלמיה, כך דברי חכמים מיישרין את ישראל בדרך בוראם. ושמה תאמר כשם שהדרבן מטלטל ונזרק, כך יהיו דברי חכמים קלים ונזרקים, ת"ל וכמשמרות נטועים. בתוך הקרשים שאינם זזים ממקומם, כך דברי תורה חזקים ומקיימים. ושמה תאמר מה מסמרות הללו אינם עושין פרי כך דברי תורה אין בהם פרי אם לא תלמד דבר מדבר, לכך נאמר נטועים, כנטיעת אילן שהיא רבה ופרה. ולא גרסינן זו, אף דברי תורה פרים ורבים עד שנעשה כמעין נובע וכנהר שמתגבר והולך: בעלי אסופות. אלו מסמרות שיש להם ראשים רחבים. רז"ל פרשו אלו תלמידי חכמים שמתקבצין ונאספין ויושבין שורות שורות: נתנו מרועה אחד. נאמן אחד אמרן מפי אל אחד, שנאמר (תהלים פ, ב) רועה ישראל האזינה. ובדברי מי שעמדה הלכה כמותו

עושין כל ישראל. טוביה ב"ר אליעזר אמר משום רבו ר' שמשון ז"ל, דברי חכמים כדרבנות. צריך לאדם ששומע דברי תורה מפי רבו שיכניס דבריו בלבו כדרבן:

וכמסמרות נטועים, שיהיו דברי תורה נטועים בלבו: בעלי אסופות. לפי שבעלי החכמה נאספים לבית עולמים ולא ימצא מי ילמדנו טעמי התורה. וכיון ששמע אל ישכח ואל יסיחם מדעתו ואל יליזו מעיניו: נתנו מרועה אחד. כל מה שדברו הנביאים וכל חכמי הדורות כלם נאמרו למשה בסיני שהוא מרועה אחד.

רש"י

(יא) דברי חכמים - שעשו סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וקריאת שמע דערבית כמו כן:

כדרבנות - מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים:

וכמשמרות נטועים - מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיעה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם:

בעלי אסופות - מסמרים שיש להם גולגולת אסופה וגסה גרו"סה בלע"ז כן פירשו דונש בן לברט:

נתנו מרועה אחד - כל דבריהם דברי אלקים חיים הוא אמרן ורועה אחד נתן משה מפי הגבורה:

וכמשמרות - כתוב בשי"ן שהתורה בעשרי' וארבעה ספרים וכמנין משמרות כהונה ולויה:

אבן עזרא

(יא) דברי - יש בדברי הקדמונים דברים שהם כדרבנות לבהמה שמיסרים ומפקחים הנפש ויש כמשמרות נטועים הגדולים שיאספו הדלתות שלא יתפרדו וזאת תורת האדם ויש אומרים וכמשמרות נטועים דברי בעלי אסופות הם הלוקטים מספרים רבים ויקברו מחברות אף על פי שיחלקו, כלם לימדם בורא אחד:

ומלת רועה - בעבור שדימה האדם לבהמה הצריכה דרבנות:

תורה תמימה

(יא) דברי חכמים וגו' - דרש רבי אלעזר בן עזריה, דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד, למה נמשלו **דברי תורה** לדרבון, לומר לך, מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם אף דברי תורה מכוונים את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים. אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין ת"ל מסמרותעז). אי מה מסמר זה חסר ולא יתרעח) אף ד"ת חסרין ולא יתרין ת"ל נטועים, מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרין ורבינעט) [חגיגה ג' ב']:

דברי חכמים כדרבנות - מהו כדרבנות - **ככדור של בנות**, מה כדור זה מתגלגל מיד ליד ואינו נופל לארץ, כך (יהושע כ"א) לא נפל דבר אחד וגו'פ), ומה כדור זה מקלעין בו בידיים ואינו נופל, כך משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים לאנשי כנסת הגדולהפא) [מ"ר]:

וכמשמרות נטועים - לא יצא האיש **בסנדל המסומר בשבת**. וכמה מסמרין יהיו בו - עשרים וארבעה, דכתיב ובמשמרות נטועים, מה משמרות כ"ד אף מסמרים כ"דפב) [ירושלמי שבת פ"ו ה"ב]:

וכמשמרות נטועים - וכי לא היה טוב לומר כאילנות נטועים, ומה ת"ל כמשמרות - ללמד שיש בהם **שבח של מטע** ו**שבח של כדורות של ברזלפג)** [מ"ר]:

וכמשמרות נטועים - דבר אחר כמשמרות נטועים - מה המסמר הזה אף על פי שאתה מעבירו ממקומו רשומו ניכר, כך כל **מי שעונותיו גורמים שהחכמים פושטים בו ידפד) אף על פי שהוא חוזר בו רשומו ניכרפה)** [שם]:

וכמשמרות נטועים - מה המסמר הזה כשנטוע בדלת מקיים הדפין, כך **כשהצדיקים גוזרים הקדוש ברוך הוא מקיים דבריהםפה*)** [מ"ר פ' נשא פי"ד]:

וכמשמרות נטועים - דבר אחר כמשמרות נטועים - כל ימיו של ר' אליעזר היו העם נוהגין כר' יהושע, ואחר שמת ר' אליעזר חזרו העם לנהגו כמותופו) [מ"ר]:

וכמשמרות נטועים - כתיב כמשמרות וקרינן כמשמרות, לומר לך, מה משמרות כהונה כ"ד אף ספרי תורה כ"דפו*) [פסיקתא רבתי פ"ג]:

בעלי אסופות וגו' - דרש רבי אלעזר בן עזריה, בעלי אסופות נתנו מרועה אחד, בעלי אסופות אלו **תלמידי חכמים** שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם, מעכשיו האיך אני לומד תורה, ת"ל **כולם נתנו מרועה אחד**, אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, שנאמר (פ' יתרו) וידבר אלקים את כל הדברים האלהפז) [חגיגה ג' ב']:

בעלי אסופות וגו' - אימתי **דברי תורה** נאמרין כתקונם - **בשעה שנשמעין באסופותפח)** ומניין אתה אומר שאם שמע אדם דבר תורה מפי קטן שבישראל שיהא עליו כשומע מפי משה רבינו ת"ל נתנו מרועה אחד - זה משה, ולא

מפי משה אלא כמו מפי הקדוש ברוך הוא, שנאמר מרועה אחד, אין רועה אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (תהלים פ') רועה ישראל האזינה, ואין אחד אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר ה' אחדפט) [מ"ר]:
בעלי אספות וגו' - מהו בעלי אספות, אימתי דברי תורה נטועים באדם בזמן **שבעליהם נאספין מהם**, כל זמן שרבו קיים הוא שואלו, מת רבו הוא יגע יום ולילה לקיים תלמודו (מ"ר נשא פ' י"ד):

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) קהלת פרק יב סימן יג
(יג) סוף דבר הכל נשמע. סוף כל חכמה את האלקים ירא. גדולה היא היראה שסיים בה קהלת את ספריו קהלת ומשלי, כאן כתב את האלקים ירא, ובמשלי כתיב (לא, ל) אשה יראת ה' היא תתהלל. ואומר (שם כב, ד) עקב ענוה יראת י"י. וכן משה איש האלקים אמר (דברים י', יב) מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך: ואת מצותיו שמור. שמתוך יראת ה' באים בני אדם לשמור מצותיו: כי זה כל האדם. כי על זה נקרא כל האדם לשמור מצות ה' אלקיו.

רש"י
(יג) סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא - מה שתוכל עשה ולבך לשמים:
ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם - כי לדבר הזה נברא כל האדם:
אבן עזרא
(יג) סוף דבר - כבר השמעתך הכל או שמעת כל מחלוקת החכמים זה עשה את אלקים ירא:
כי זה כל האדם - ישוב לענין שעבר שהוא האדם בחייו ובמותו הבל וענינו כי זה מקרה כל האדם או כי זה עיקר כל האדם וישוב ליראה השם הנכבד והנורא:
תורה תמימה

(יג) סוף דבר וגו' - סוף דבר הכל נשמע - **סוף דבורו של אדם הכל משמיעין את מעשיו**, כשר היה פלוני ירא שמים היה פלוניצה) [שם]:
הכל נשמע וגו' - אמר רב הונא, כל אדם שיש בו **יראת שמים** דבריו נשמעין, שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וגו' (ברכות ו' ב'):
את האלקים ירא - שאלוהו לשלמה **סופא דכולא מה**, אמר להו, סוף דבר את האלקים ירא^צ) [מ"ר]:

תורה תמימה הערות קהלת פרק יב הערה צז
^{צז} יתכן דמדייק הלשון סוף דבר את האלקים ירא, ובמקום אחר הוא אומר ראשית חכמה יראת ה', והלשון סוף דבר משמע שעד כה נפל ספק בזה ואח"כ העלה סוף דבר, וא"כ לא נאות כזה לשלמה, אלא הול"ל ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו' אך את האלקים ירא, ולכן מפרש דהלשון סוף דבר אינו מדברי שלמה אלא מדברי השואלים אותו לאחר שקראו כל ספר קהלת ומצאו בו דברים וענינים שונים ואשר איזו מהם גם סותרים זא"ז וכמ"ש בשבת ל' ב' [וע' לעיל פרשה ב' פסוק ב' בדרשה לשחוק אמרתי מהולל] שאלוהו ומהו סוף דבר מכל אלה הדברים, והשיב להם, כי סוף הדבר, את האלקים ירא וגו':
את האלקים ירא - א"ר ירמיה, גדולה היא היראה, שכן לא חתם שלמה את דבריו אלא בי ראה, סוף דבר את האלקים ירא, וכן במשלי הוא אומר (ל"א) שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהללצח) [שם פרשה ג' פסוק י"ד]:

כי זה כל האדם - מאי כי זה כל האדם, ר' אלעזר אומר, **כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה**, ור' אבא בר כהנא אמר, **שקול זה כנגד כל העולם כולו**, שמעון בן עזאי ואמרי לה שמעון בן זומא אומר, **כל העולם לא נברא אלא לצוות לזהצט**) [שבת ל' ב']: